

پول، ارز و بانکداری

(رشته اقتصاد)

دکتر محمد لشکری

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صورتی جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب کتاب

۱	راهنمای مطالعه
۱	پیشگفتار
۱	فصل اول. سیر تحولات پول
۱	هدف کلی
۱	هدف‌های رفتاری
۲	۱-۱ مقدمه
۲	۲-۱ مبادله پایاپای
۳	۳-۱ علل پیدایش پول
۳	۱-۳-۱ نیاز هم‌زمان طرفین مبادله
۳	۲-۳-۱ تقسیم‌ناپذیر بودن برخی کالاها
۳	۳-۳-۱ مشکل ارزش‌گذاری
۳	۴-۳-۱ تعیین قیمت کالاها
۳	۵-۳-۱ مشکل ذخیره‌سازی
۳	۴-۱ انواع پول
۴	۱-۴-۱ پول کالایی
۴	۲-۴-۱ پول فلزی
۴	۳-۴-۱ پول مسکوک
۵	۴-۴-۱ پول کاغذی با پشتوانه
۵	۵-۴-۱ پول کاغذی غیرقابل تبدیل (بدون پشتوانه)
۵	۶-۴-۱ پول بانکی
۶	۷-۴-۱ پول الکترونیکی
۷	۵-۱ وظایف پول
۸	۱-۵-۱ وسیله مبادله

۸	۱-۵-۲ وسیله سنجش
۹	۱-۵-۳ وسیله ذخیره ارزش
۱۰	۱-۶ تعریف پول
۱۱	خلاصه فصل اول
۱۲	خودآزمایی فصل اول
۱۷	فصل دوم. سیر تحولات سیستم‌های پولی در ایران و جهان
۱۷	هدف کلی
۱۷	هدف‌های رفتاری
۱۸	۱-۲ مقدمه
۱۹	۲-۲ سیر تحول سیستم‌های پولی در جهان
۱۹	۱-۲-۲ سیستم پول کالایی
۱۹	۲-۲-۲ سیستم پول دوفلزی
۲۱	۲-۲-۲ سیستم پولی تک‌فلزی برپایه طلا
۲۲	۲-۲-۲ سیستم پولی دارای پشتوانه کامل
۲۲	۲-۲-۲ سیستم پولی بدون پشتوانه (پول دولتی)
۲۳	۲-۲-۲ سیستم پولی بانکی
۲۳	۳-۲ سیر تحولات سیستم‌های پولی در ایران
۲۴	۱-۳-۲ سیستم پولی دوفلزی ایران
۲۴	۲-۳-۲ سیستم پولی تک‌فلزی در ایران
۲۴	۳-۳-۲ تغییر سیستم پولی تک‌فلزی قران نقره به ریال
۲۵	۴-۳-۲ سیستم پولی کاغذی در ایران
۲۶	۵-۳-۲ انحصار انتشار اسکناس توسط بانک ملی ایران
۲۶	۴-۲ سیر تحول پول در فقه اسلامی
۲۶	۱-۴-۲ پول در صدر اسلام
۲۷	۲-۴-۲ نقش پول در کشورهای اسلامی معاصر
۲۸	خلاصه فصل دوم
۳۰	خودآزمایی فصل دوم
۳۷	فصل سوم. تقاضای پول
۳۷	هدف کلی
۳۷	هدف‌های رفتاری
۳۸	۱-۳ مقدمه
۳۸	۲-۳ تعریف تقاضای پول
۳۹	۳-۳ نظریه‌های تقاضای پول قبل از کلاسیک‌ها
۴۰	۴-۳ نظریه تقاضای پول اقتصاددانان کلاسیک
۴۰	۱-۴-۳ نظریه مقداری پول دیوید ریکاردو

۴۱	۲-۴-۳ نظریه تقاضای پول جان استوارت میل
۴۳	۳-۴-۳ نظریه تقاضای پول ایروینگ فیشر
۴۳	۵-۳ نظریه تقاضای پول کلاسیک به طور کلی
۴۸	۱-۵-۳ توجه کلاسیک‌ها برای وجود بهره
۴۹	۶-۳ نظریه تقاضای پول کلاسیک‌های جدید
۵۳	۱-۶-۳ نظریه تقاضای پول آلفرد مارشال (مکتب کمبریج)
۵۶	۲-۶-۳ نظریه تقاضای پول نوٹ ویکسل
۵۷	۷-۳ نظریه تقاضای پول جان مینارد کینز
۵۷	۱-۷-۳ انگیزه معاملاتی
۵۷	۲-۷-۳ انگیزه احتیاطی
۵۸	۳-۷-۳ انگیزه سفته‌بازی
۶۲	۴-۷-۳ دام نقدینگی
۶۳	۵-۷-۳ توجه کینز برای وجود نرخ بهره
۶۴	۸-۳ نظریه تقاضای پول بامول و توبین
۶۴	۱-۸-۳ فرض‌های مدل بامول و توبین
۶۶	۹-۳ نظریه تقاضای پول، پول‌گرایان
۶۷	۱-۹-۳ نظریه تقاضای پول میلتون فریدمن
۶۸	۱۰-۳ نظریه تقاضای پول در اندیشه برخی از اقتصاددانان مسلمان
۶۹	خلاصه فصل سوم
۷۲	خودآزمایی فصل سوم
۷۷	فصل چهارم. عرضه پول
۷۷	هدف کلی
۷۷	هدف‌های رفتاری
۷۸	۱-۴ مقدمه
۷۹	۲-۴ تعریف عرضه پول
۸۲	۳-۴ پایه پولی
۸۲	۴-۴ منابع پولی و مصارف پولی
۸۲	۱-۴-۴ خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی
۸۳	۲-۴-۴ خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی
۸۳	۳-۴-۴ مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها
۸۳	۵-۴ عوامل مؤثر بر پایه پولی
۸۴	۶-۴ عوامل مؤثر بر عرضه پول
۸۶	۱-۶-۴ مردم
۸۷	۲-۶-۴ بانک‌های تجاری
۸۹	۳-۶-۴ بانک مرکزی
۸۹	۷-۴ تابع رفتاری بانک مرکزی و بانک‌های تجاری

۹۱	۸-۴ تعادل ترکیب پول و سپرده در سه بخش مردم، بانک‌های تجاری و بانک مرکزی
۹۱	۱-۸-۴ روش جبری
۹۲	۲-۸-۴ روش هندسی
۹۳	۹-۴ نحوه تأثیرگذاری هرکدام از بخش‌ها بر عرضه پول
۹۳	۱-۹-۴ تأثیر افزایش پایه پولی بر عرضه پول
۹۴	۲-۹-۴ تأثیر افزایش نسبت ذخایر به سپرده‌ها (r) بر عرضه پول
۹۵	۳-۹-۴ تأثیر افزایش نسبت اسکناس و مسکوک به سپرده توسط مردم (K) بر عرضه پول
۹۶	۱۰-۴ نظریه عرضه پول در اندیشه برخی از اقتصاددانان مسلمان
۹۷	خلاصه فصل چهارم
۹۸	خودآزمایی فصل چهارم
۱۰۱	فصل پنجم. تاریخچه بانکداری در ایران و جهان
۱۰۱	هدف کلی
۱۰۱	هدف‌های رفتاری
۱۰۳	۱-۵ مقدمه
۱۰۴	۲-۵ تعریف بانک
۱۰۴	۳-۵ اهمیت بانکداری
۱۰۴	۴-۵ تاریخچه بانکداری در جهان
۱۰۸	۵-۵ تاریخچه بانکداری در ایران
۱۱۰	۱-۵-۵ بانک‌های خارجی تأسیس شده در ایران
۱۱۶	۲-۵-۵ بانک‌های ایرانی
۱۱۹	۳-۵-۵ سایر بانک‌های دولتی
۱۲۱	۴-۵-۵ بانک‌های خصوصی قبل از جنگ جهانی دوم
۱۲۲	۵-۵-۵ بانک‌های خصوصی بعد از جنگ جهانی دوم
۱۲۴	۶-۵ قوانین بانکداری
۱۲۴	۱-۶-۵ قوانین بانکداری قبل از انقلاب اسلامی
۱۲۶	۲-۶-۵ قوانین بانکداری بعد از انقلاب اسلامی
۱۴۹	۷-۵ خدمات بانکداری در ایران
۱۴۹	۱-۷-۵ اعطای تسهیلات
۱۴۹	۲-۷-۵ ضمانت‌نامه‌ها
۱۵۰	۳-۷-۵ خدمات ارزی
۱۵۰	۴-۷-۵ خدمات و طرح‌های حمایتی
۱۵۰	۵-۷-۵ خدمات تلفنی
۱۵۰	۶-۷-۵ خدمات بانکداری الکترونیک
۱۵۱	۸-۵ اصول بانکداری
۱۵۱	۱-۸-۵ اصل تمرکز بانکی
۱۵۲	۲-۸-۵ اصل تخصص بانکی

۱۵۲	۳-۸-۵ اصل نظارت
۱۵۳	خلاصه فصل پنجم
۱۵۵	خودآزمایی فصل پنجم
۱۵۷	فصل ششم. بانکداری اسلامی
۱۵۷	هدف کلی
۱۵۷	هدف‌های رفتاری
۱۵۸	۱-۶ مقدمه
۱۶۰	۲-۶ نحوه پرداخت سود در بانکداری اسلامی
۱۶۱	۳-۶ روش‌های تجهیز منابع در بانکداری اسلامی
۱۶۱	۱-۳-۶ سپرده قرض‌الحسنه جاری
۱۶۲	۲-۳-۶ سپرده قرض‌الحسنه پس‌انداز
۱۶۲	۳-۳-۶ سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار
۱۶۳	۴-۶ تخصیص منابع پولی در بانکداری اسلامی
۱۶۴	۱-۴-۶ قرض‌الحسنه
۱۶۴	۲-۴-۶ مضاربه
۱۶۵	۳-۴-۶ مشارکت مدنی
۱۶۵	۴-۴-۶ مشارکت حقوقی
۱۶۵	۵-۴-۶ سرمایه‌گذاری مستقیم
۱۶۶	۶-۴-۶ فروش اقساطی
۱۶۶	۷-۴-۶ اجاره به شرط تملیک
۱۶۷	۸-۴-۶ سلف
۱۶۷	۹-۴-۶ جعاله
۱۶۷	۱۰-۴-۶ خرید دین
۱۶۸	۱۱-۴-۶ مزارعه
۱۶۸	۱۲-۴-۶ مساقات
۱۶۹	۵-۶ طبقه‌بندی عقود اسلامی
۱۶۹	۱-۵-۶ طبقه‌بندی عقود اسلامی براساس مدت‌زمان
۱۶۹	۲-۵-۶ طبقه‌بندی عقود اسلامی براساس بخش‌های اقتصادی: نوع عقد موارد کاربرد
۱۷۰	۳-۵-۶ طبقه‌بندی عقود اسلامی براساس وجه اشتراک در کاربرد
۱۷۰	۶-۶ تاریخچه بانکداری اسلامی
۱۷۱	۷-۶ بانک‌های تجاری اسلامی
۱۷۳	خلاصه فصل ششم
۱۷۴	خودآزمایی فصل ششم
۱۷۹	فصل هفتم. بانک مرکزی
۱۷۹	هدف کلی

۱۷۹	هدف‌های رفتاری
۱۸۰	۱-۷ مقدمه
۱۸۱	۲-۷ تعریف بانک مرکزی
۱۸۱	۳-۷ وظایف بانک مرکزی
۱۸۲	۱-۳-۷ انتشار اسکناس و ضرب سکه
۱۸۲	۲-۳-۷ نماینده، بانکدار مشاور و راهنمای پولی و مالی دولت
۱۸۳	۳-۳-۷ بانکدار و ناظر سایر بانک‌ها
۱۸۳	۴-۳-۷ متولی ذخایر ملی
۱۸۴	۵-۳-۷ قرض‌دهنده نهایی
۱۸۴	۶-۳-۷ اتاق پایاپای
۱۸۵	۷-۳-۷ کنترل‌کننده اعتبارات و تنظیم‌کننده حجم پول
۱۸۶	۸-۳-۷ سایر وظایف
۱۸۶	۴-۷ ترازنامه بانک مرکزی
۱۸۸	۵-۷ پایه پولی
۱۸۹	خلاصه فصل هفتم
۱۹۰	خودآزمایی فصل هفتم
۱۹۳	فصل هشتم. عملیات بانکی
۱۹۳	هدف کلی
۱۹۳	هدف‌های رفتاری
۱۹۵	۱-۸ مقدمه
۱۹۵	۲-۸ انواع عملیات بانکی
۱۹۵	۱-۲-۸ عملیات بانکی کوتاه‌مدت
۱۹۹	۲-۲-۸ عملیات بانکی بلندمدت
۲۰۰	۳-۲-۸ انتشار اوراق بهادار
۲۰۰	۴-۸ ترازنامه بانک‌های بازرگانی
۲۰۲	۵-۸ حساب تسویه بین بانک‌ها
۲۰۶	۶-۸ عملیات بانک‌های بازرگانی و فرایند خلق پول
۲۰۷	۱-۶-۸ فرایند خلق پول بانک‌های بازرگانی با فرض‌های ساده‌کننده
۲۱۴	۲-۶-۸ فرایند خلق پول بانک‌های بازرگانی در شرایط نزدیک به دنیای واقعی
۲۲۴	خلاصه فصل هشتم
۲۲۶	خودآزمایی فصل هشتم
۲۲۹	فصل نهم. سیاست‌های پولی
۲۲۹	هدف کلی
۲۲۹	هدف‌های رفتاری
۲۳۱	۱-۹ مقدمه

۲۳۱	۲-۹ تعریف سیاست پولی
۲۳۱	۳-۹ انواع سیاست پولی
۲۳۲	۴-۹ لزوم سیاست پولی
۲۳۲	۵-۹ اهداف سیاست پولی
۲۳۹	۶-۹ تضاد بین اهداف سیاست‌های پولی
۲۳۹	۷-۹ ابزارهای سیاست پولی
۲۴۰	۱-۷-۹ ابزارهای کمی سیاست پولی
۲۴۶	۲-۷-۹ ابزارهای کیفی سیاست پولی
۲۴۹	۸-۹ تأثیر سیاست پولی و سیاست مالی بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۴۹	۱-۸-۹ تأثیر سیاست پولی بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۵۰	۲-۸-۹ تأثیر سیاست مالی بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۵۱	۳-۸-۹ سیاست پولی انبساطی و سیاست مالی انقباضی و تأثیر آنها بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۵۱	۴-۸-۹ ترکیب سیاست پولی انقباضی و سیاست مالی انبساطی و تأثیر آنها بر نرخ بهره و درآمد ملی
۲۵۴	۵-۸-۹ سیاست پولی انبساطی در منطقه کلاسیک‌ها
۲۵۶	۶-۸-۹ سیاست پولی انبساطی در منطقه کینز
۲۵۷	۹-۹ سیاست‌های پولی در بانکداری بدون ربا
۲۵۸	خلاصه فصل نهم
۲۶۰	خودآزمایی فصل نهم
۲۶۵	فصل دهم. تورم
۲۶۵	هدف کلی
۲۶۵	هدف‌های رفتاری
۲۶۷	۱-۱۰ مقدمه
۲۶۸	۲-۱۰ تعریف تورم
۲۷۰	۳-۱۰ تورم در اقتصاد بسته
۲۷۱	۱-۳-۱۰ تورم ناشی از فشار تقاضا
۲۷۲	۲-۳-۱۰ تورم ناشی از فشار هزینه
۲۷۴	۴-۱۰ تورم در اقتصاد باز
۲۷۶	۵-۱۰ تورم انتظاری
۲۷۶	۱-۵-۱۰ انتظارات تورمی مصرف‌کنندگان
۲۷۶	۲-۵-۱۰ انتظارات تورمی تولیدکنندگان
۲۷۷	۶-۱۰ نظریه‌های تورم
۲۷۷	۱-۶-۱۰ نظریه انتظارات تورمی
۲۷۷	۲-۶-۱۰ نظریه کلاسیکی تورم
۲۷۸	۷-۱۰ اندازه‌گیری تورم
۲۷۹	۱-۷-۱۰ شاخص لاسپیرز

۲۸۰	۲-۷-۱۰ شاخص پاشه
۲۸۰	۳-۷-۱۰ شاخص ایده آل فیشر
۲۸۱	۸-۱۰ محاسبه نرخ تورم
۲۸۱	۹-۱۰ اثرات و پیامدهای تورم
۲۸۴	۱۰-۱۰ تورم و بیکاری
۲۸۴	۱-۱۰-۱۰ منحنی فیلیپس کوتاه مدت
۲۸۵	۲-۱۰-۱۰ منحنی فیلیپس بلندمدت
۲۸۷	۱۱-۱۰ رویکرد اسلام در مورد تورم
۲۸۷	۱۲-۱۰ تحلیل پدیده تورم در ایران
۲۸۸	۱-۱۲-۱۰ تورم قبل از انقلاب اسلامی
۲۸۹	۲-۱۲-۱۰ تورم بعد از انقلاب اسلامی
۲۹۱	۱۳-۱۰ بعضی از روش های پیشنهادی برای پیش گیری از افزایش تورم
۲۹۱	خلاصه فصل دهم
۲۹۳	خودآزمایی فصل دهم
۲۹۹	فصل یازدهم. ارز
۲۹۹	هدف کلی
۲۹۹	هدف های رفتاری
۳۰۰	۱-۱۱ مقدمه
۳۰۱	۲-۱۱ تعریف ارز
۳۰۲	۳-۱۱ نرخ ارز
۳۰۲	۴-۱۱ اهمیت نرخ ارز
۳۰۳	۵-۱۱ بازار ارز
۳۰۶	۶-۱۱ ابزارهای مختلف انتقال دارایی های ارزی
۳۰۷	۷-۱۱ انواع معاملات ارزی
۳۰۹	۸-۱۱ معاملات بین بانکی
۳۱۰	۹-۱۱ تعیین نرخ ارز
۳۱۲	۱۰-۱۱ رژیم های مختلف تعیین نرخ ارز
۳۱۵	۱۱-۱۱ عملیات بازار ارز
۳۱۵	۱-۱۱-۱۱ مظنه های ارز
۳۱۵	۲-۱۱-۱۱ نرخ متقاطع ارز
۳۱۷	۳-۱۱-۱۱ آربیتراژ ارز
۳۱۷	۴-۱۱-۱۱ آربیتراژ بهره
۳۱۷	۵-۱۱-۱۱ آربیتراژ بهره با پوشش
۳۱۸	۶-۱۱-۱۱ هجینگ ارز
۳۱۸	۷-۱۱-۱۱ سوداگری ارز
۳۱۸	۸-۱۱-۱۱ بازار سلف

۳۱۹	۱۲-۱۱ یورو
۳۲۰	۱۳-۱۱ صندوق ذخیره ارزی
۳۲۱	۱۳-۱۱ اهداف و قوانین صندوق ذخیره ارزی
۳۲۲	۱۴-۱۱ صندوق توسعه ملی
۳۲۲	۱۵-۱۱ بازار ارز خارجی (فارکس)
۳۲۳	۱۵-۱۱ تاریخچه توسعه و گسترش بازار فارکس
۳۲۵	۱۵-۱۱ خصوصیات برتری بازار فارکس نسبت به بازارهای دیگر
۳۲۷	خلاصه فصل یازدهم
۳۳۰	خودآزمایی فصل یازدهم
۳۳۵	فصل دوازدهم. مکانیسم پرداخت‌های بین‌المللی
۳۳۵	هدف کلی
۳۳۵	هدف‌های رفتاری
۳۳۶	۱-۱۲ مقدمه
۳۳۶	۲-۱۲ ترازپرداخت‌ها خارجی
۳۳۷	۱-۲-۱۲ اصول حسابداری تراز پرداخت‌ها
۳۴۰	۲-۲-۱۲ تعدیل تراز پرداخت‌ها
۳۴۲	۳-۱۲ سیر تحولات سیستم پولی و مالی بین‌المللی
۳۴۲	۱-۳-۱۲ سیستم‌های نرخ ارز ثابت
۳۴۵	۴-۱۲ صندوق بین‌المللی پول (IMF)
۳۴۵	۱-۴-۱۲ حق برداشت مخصوص (SDR)
۳۴۵	۲-۴-۱۲ وضعیت ایران در صندوق بین‌المللی پول
۳۴۶	۵-۱۲ سیستم نرخ ارز شناور
۳۴۷	۶-۱۲ مقایسه سیستم نرخ ارز ثابت و نرخ ارز شناور
۳۴۸	خلاصه فصل دوازدهم
۳۴۹	خودآزمایی فصل دوازدهم
۳۵۱	پاسخ‌نامه
۳۵۷	منابع

راهنمای مطالعه

دانشجوی عزیز، درس پول، ارز و بانکداری یکی از دروس پایه است و همان‌طور که از نام آن پیداست هدف از این درس فراهم ساختن زمینه‌های آشنایی دانشجو با پول، ارز، بانکداری، نظریه‌ها و مکاتب پولی و سیاست‌های پولی و مالی است. این کتاب برای ۳ واحد درسی تدوین گردیده است. محتوای کتاب با عنایت به سرفصل مصوب درس تهیه و سازمان‌دهی شده است. سه بخش اساسی که مبنای تألیف کتاب پیش‌رو قرار گرفته است عبارتند از:

۱. آشنایی با سیر تحولات پول

۲. آشنایی با سیر تحولات بانکداری

۳. آشنایی با پول خارجی، انواع آن و جانشینی پول

برای اینکه بهتر بتوانید به هدف خود یعنی یادگیری مطالب کتاب دست یابید به موارد زیر توجه کنید:

داشتن برنامه برای انجام هرکاری، از جمله مطالعه و فراگیری، مانند داشتن نقشه سفر و رفتن به راهی است که قبلاً آن را نپیموده‌اید. بدون نقشه هم می‌توانید راهی را طی کنید اما مسلماً یا به نتیجه مطلوب نخواهید رسید و یا با صرف منابع و زمان بیشتر نتیجه‌ای نه چندان مطلوب به‌دست خواهید آورد.

مطالعه و فراگیری طبق برنامه‌ای با زمان‌بندی مناسب برای شما دانشجویان محترم اهمیت به‌سزایی دارد. زیرا اکنون شما در دانشگاه پیام‌نور تحصیل می‌کنید که با تجربه آموزشی پیشین شما متفاوت است. شما در فرایند یادگیری گذشته خود متکی به

کلاس و تدریس معلم بودید حال آنکه در دانشگاه بیشتر اتکاء شما باید به کتاب، تلاش و برنامه‌ریزی خودتان برای یادگیری باشد. در دبیرستان معلمان مطالب را به شما آموزش می‌دادند. در دانشگاه پیام‌نور استادان بیشتر نقش راهنما را ایفا می‌کنند. بر همین اساس مؤلف سعی نموده تا با تهیه این کتاب به شما در ایجاد خوداتکایی بیشتر کمک نماید.

توصیه می‌شود از ابتدای ترم برای خود برنامه‌ریزی نمایید و در هر هفته درسی را که رفع اشکال شده و همچنین درس جلسه آینده را مرور کنید و سؤالات و نکات مبهم خود را یادداشت کنید تا بتوانید در جلسات رفع اشکال آنها را مطرح نمایید و بر پویایی و فعال‌بودن کلاس بیفزایید.

در ابتدای هر فصل، اهداف مورد انتظار بیان شده است. هنگام مطالعه هریک از فصل‌های کتاب قبل از هر چیز لازم است به این اهداف (کلی و رفتاری) توجه کنید. زیرا آگاهی از اهداف، در شما نسبت به موضوع مورد بحث انگیزه و علاقه ایجاد می‌کند و به مطالعه شما جهت می‌دهد.

میان فصل‌های مختلف کتاب ارتباط و انسجام وجود دارد، به عبارت دیگر، مطالب هر فصل با تکیه بر فصل‌های پیش تهیه شده است. برای فهم بهتر مطالب هر فصل لازم است مطالب فصل‌های قبل از آن را به‌خوبی درک کرده باشید.

در هر فصل مجموعه‌ای از مفاهیم اساسی آموزش داده می‌شود. این مفاهیم نکات اساسی فصل هستند و بقیه مطالب و فعالیت‌ها برای یادگیری آن تنظیم شده‌اند. از این‌رو پس از اتمام مطالب هر فصل قسمتی تحت عنوان «خلاصه فصل» نگارش شده است که دربرگیرنده این مفاهیم است. پس از مطالعه هر فصل، تأمل در قسمت «خلاصه فصل» می‌تواند به تعمیق یادگیری در شما کمک کند. توجه داشته باشید که «خلاصه فصل» برای حفظ‌کردن و یادگیری سطحی مطالب نیست.

در سازمان‌دهی و تهیه متن سعی بر این بوده که شما به تفکر درباره مسائل و پدیده‌های اقتصادی و تحلیل آنها علاقمند و فعال شوید و بتوانید از آموخته‌های خود در زمینه پول، ارز و بانکداری، در زندگی فردی و اجتماعی خویش استفاده کنید. بدیهی است مطالعه‌ای که صرفاً به‌منظور گذراندن این درس صورت گیرد شما را به این هدف مهم نمی‌رساند.

در پایان هر فصل، چند نمونه تمرین و پرسش با عنوان «خودآزمایی فصل» ارائه شده که پاسخ آنها در متن کتاب آمده است. ممکن است پاسخ برخی از سؤالات به‌طور مستقیم در متن نیامده باشد دلیل این امر آن است که شما به‌عنوان یک دانشجوی فعال که اولین مراحل پژوهش را می‌آموزید برای یادگیری به یک منبع اکتفا نکنید و بدانید که دایره علم بسیار وسیع‌تر از دانش ما و مطالب اطراف ماست و برای پاسخ سؤالاتمان باید به منابع بیشتری مراجعه و بیشتر مطالعه کنیم. اکیداً توصیه می‌شود پس از مطالعه کامل هر فصل، دستیابی به مهارت‌های پیش‌بینی شده در اهداف (کلی و رفتاری) را بررسی کنید. چنان‌چه از فرایند یادگیری خود اطمینان حاصل کردید خودآزمایی فصل مربوط را حل کنید. برای یافتن پاسخ سؤالات با سایر دانشجویان هم‌فکری و تبادل نظر کنید. برای اطمینان از پاسخ خود می‌توانید به پاسخ‌نامه پایان کتاب مراجعه نمایید. توصیه می‌شود ابتدا سعی کنید پاسخ صحیح را با مطالعه متن پیدا کنید و در صورت نیاز به پایان کتاب مراجعه نمایید.

هنگام حضور در کلاس کاملاً به سؤالات سایر دانشجویان و توضیحات استاد گوش دهید و اگر می‌توانید یادداشت مختصری بردارید و بعد از کلاس نوشته‌ها و یادداشت‌های خود را مرتب کنید و به جای مناسبی در کتاب درسی خود منتقل کنید تا در زمان مطالعه مجدد بتوانید برای درک بهتر مطالب از آنها استفاده کنید.

پیشگفتار

درس پول، ارز و بانکداری هم با اقتصاد خرد ارتباط دارد و هم با اقتصاد کلان زیرا پول در رفتار فردی و رفتار اجتماعی نقش مهمی را بازی می‌کند. این درس از سه بخش اساسی ۱. پول، ۲. بانکداری، ۳. ارز تشکیل شده است.

پول همانند هر کالای دیگری دارای عرضه و تقاضا است. قوانین عرضه و تقاضا نیز در مورد پول صدق می‌کند بنابراین اگر قیمت پول را نرخ بهره یا نرخ سود بانکی در نظر بگیریم تقاضای پول با آن رابطه معکوس دارد. پس‌انداز را می‌توانیم عرضه وجوه و سرمایه‌گذاری را تقاضای وجوه قلمداد کنیم. در این صورت قانون عرضه و تقاضا نیز در مورد پول صدق می‌کند.

پول هم در بخش واقعی اقتصاد و هم در بخش پولی اقتصاد تأثیرگذار است. بنابراین مطالعه آن به تحلیل‌های اقتصادی کمک می‌کند.

کتاب حاضر محصول ۱۴ سال تدریس و تحقیق در رشته اقتصاد، حسابداری و مدیریت است.

این کتاب برای درس «پول و بانکداری» رشته اقتصاد نظری و بازرگانی و «پول، ارز، بانکداری» رشته‌های حسابداری و مدیریت به ارزش ۳ واحد تنظیم شده است.

کتاب به صورت آموزشی تدوین شده است. در ابتدای هر فصل یک هدف کلی و چند هدف رفتاری تنظیم شده تا دانشجو با هدف‌های تعیین‌شده مطالعه خود را آغاز نماید. پس از مطالب هر فصل خلاصه هر فصل ذکر شده تا مروری به مطالب ارائه شده صورت گیرد. در پایان هر فصل سؤالاتی طرح شده که دانشجویان با مطالعه دقیق

می‌توانند به آنها پاسخ دهند.

این کتاب به صورت زیر سازمان‌دهی شده است. فصل اول که به بررسی سیر تحولات پول در اقتصاد مربوط می‌شود. در فصل دوم سیر تحولات سیستم‌های پولی در ایران و جهان تحلیل می‌شود. در فصل سوم تقاضای پول مورد بررسی قرار می‌گیرد. در فصل چهارم عرضه پول تحلیل می‌شود. فصل پنجم تاریخچه بانک و بانکداری در ایران و جهان را تجزیه و تحلیل می‌کند. در فصل ششم بانکداری اسلامی بحث می‌شود. فصل هفتم بانک مرکزی معرفی می‌شود. فصل هشتم به عملیات بانکی می‌پردازد. فصل نهم سیاست‌های پولی را مورد تجزیه تحلیل قرار می‌دهد. در فصل دهم تورم بررسی می‌شود. فصل یازدهم ارز و نقش آن در اقتصاد تشریح می‌شود. فصل دوازدهم مکانیسم پرداخت‌های بین‌المللی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

بر خود لازم می‌دانم از کلیه همکارانی که نظر آنها به غنای علمی این اثر افزوده مخصوصاً جناب آقای دکتر عبدالعلی منصف ویراستار محترم کتاب تشکر نمایم. از کلیه دانشجویانی که درس پول، ارز و بانکداری را با من گذرانده و نظرات انتقادی خود را در مورد مباحث مطرح شده ارائه کرده‌اند صمیمانه تشکر می‌کنم؛ قطعاً نظرات آنها در ارتقای کیفی این کتاب مفید بوده است. همچنین از جناب آقای دکتر ابوالحسنی مدیر محترم گروه اقتصاد، مدیر و معاون محترم تولید محتوا و تجهیزات آموزشی دانشگاه پیام‌نور، و کلیه همکاران محترم مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی صمیمانه تشکر می‌کنم.

محمد لشکری

۱۳۹۲

فصل اول

سیر تحولات پول

هدف کلی

دانشجو پس از مطالعه این فصل با تاریخچه پول و سیر تحولات پول آشنا می شود.

هدف های رفتاری

پس از مطالعه این فصل دانشجو قادر خواهد بود:

۱. مبادله پایاپای را تعریف نماید.
۲. محدودیت های مبادله پایاپای را ذکر نماید.
۳. علل پیدایش پول را ذکر نماید.
۴. انواع پول را نام ببرد.
۵. پول فلزی را تعریف نماید.
۶. پول مسکوک را تعریف نماید.
۷. پول کالایی را تعریف نماید.
۸. پول کاغذی با پشتوانه را تعریف نماید.
۹. پول کاغذی غیرقابل تبدیل (بدون پشتوانه) را تعریف نماید.
۱۰. پول بانکی را تعریف نماید.
۱۱. عوامل مؤثر برگسترش پول بانکی و برتری آن به انواع دیگر پول را نام ببرد.
۱۲. پول الکترونیکی را تعریف نماید.

۱۳. وظایف پول را ذکر نماید.

۱۴. دلایل نگهداری یا تقاضای پول توسط مردم را توضیح دهد.

۱۵. پول را تعریف نماید.

۱-۱ مقدمه

پول یکی از مهم‌ترین ابداعات بشر است. پول مانند روغن موتور است. همان‌طور که روغن موتور باعث می‌شود که اجزای موتور اتومبیل به‌خوبی کار خود را انجام دهند و کمتر استهلاک داشته باشند پول نیز موجب تسهیل وظایف اجزای اقتصاد می‌شود. همچنین پول شبیه جریان گردش خون بدن است، خون به تمام اجزای بدن غذا می‌رساند و از طریق کلیه‌ها تصفیه می‌شود و دوباره در جریان قرار می‌گیرد. پول نیز مانند خون در اقتصاد گردش می‌کند، نیازهای افراد، بنگاه‌ها، سازمان‌ها و دولت را برطرف می‌کند و با ورود و خروج به سیستم بانکی عمل تصفیه اقتصاد را انجام می‌دهد. همان‌طور که اتومبیل نمی‌تواند بدون روغن موتور کار کند و بدن انسان نیز بدون خون می‌میرد؛ جوامع امروزی بدون پول نمی‌توانند به حیات اقتصادی خود ادامه دهند.

۲-۱ مبادله پایاپای

در دوران گذشته مردم نیازهای خود را از طبیعت به‌دست می‌آوردند. با شکل‌گیری زندگی اجتماعی و با تقسیم کار نیاز به مبادله احساس شد، با احساس نیاز به مبادله افراد کالاهایی را که تولید می‌کردند در مقابل کالاهایی که نیاز داشتند مبادله و نیاز یکدیگر را برطرف می‌کردند. به این ترتیب مبادله کالا با کالا یا مبادله تهاتری یا پایاپای ایجاد شد. این نوع مبادله در زمان خود نوع بسیار پیشرفته‌ای بوده چون نسبت به دوره قبل سطح رفاه جامعه را افزایش می‌داده است. هرچند مبادله پایاپای توفیق بزرگی به‌حساب می‌آمد، اما با پیشرفت جوامع به‌تدریج کارآیی خود را از دست داد. مبادله پایاپای محدودیت‌هایی داشت. این محدودیت‌ها را می‌توان علل گرایش بشر به پیدا کردن وسیله‌ای برای مبادله دانست که در زیر به آنها پرداخته می‌شود.

۳-۱ علل پیدایش پول

دلایل متعددی برای پیدایش پول ذکر شده است. در زیر به ۵ علت مهم پیدایش پول اشاره می‌کنیم:

۱-۳-۱ نیاز هم‌زمان طرفین مبادله: طرفین مبادله باید به کالاهای یکدیگر نیاز داشته باشند، مثلاً تولیدکننده چای به قند نیاز دارد و می‌خواهد مقداری چای را با قند معاوضه نماید باید شخصی را پیدا کند که قند داشته باشد و حاضر به تعویض آن با چای باشد.

۲-۳-۱ تقسیم‌ناپذیر بودن برخی کالاها: در مبادله پایاپای مقدار کالای عرضه‌شده همیشه با مقدار تقاضای طرف مقابل برابر نیست لذا کالاها باید تقسیم‌پذیر باشند، تا مبادله صورت گیرد. بنابراین، مبادله برخی از کالاها مثل گوسفند، گاو و اسب با کالاهایی مثل تخم‌مرغ، قند و چای امکان‌پذیر نیست.

۳-۳-۱ مشکل ارزش‌گذاری: ارزش‌گذاری کالاها توسط طرفین مبادله به‌سادگی صورت نمی‌گرفت زیرا کیفیت کالاها یکسان نبود.

۴-۳-۱ تعیین قیمت کالاها: چون واحد سنجش کالاها مشخص نبود، بین هر دو کالا باید یک رابطه مبادله صورت می‌گرفت و قیمت‌های متعددی برای هر کالا تعیین می‌شد.

۵-۳-۱ مشکل ذخیره‌سازی: هر شخصی تمایل داشت مازاد تولید خود را ذخیره نماید، ذخیره‌سازی کالاهای فسادپذیر مثل مواد غذایی برای مدت طولانی امکان‌پذیر نبود لذا هزینه نگهداری ذخایر اقتصادی افزایش می‌یافت.

مشکلات فوق‌عللی بود که انسان‌ها به این نتیجه رسیدند که بایستی وسیله‌ای پیدا کنند که مورد توافق طرفین مبادله باشد و محدودیت‌های فوق را نداشته باشد. بشر در طول تاریخ خود ابزارهای متفاوتی را به‌عنوان وسیله مبادله انتخاب کرده است که در زیر تحت عنوان انواع پول ارائه می‌شود.

۴-۱ انواع پول

افزایش مبادلات و تنوع کالاها و خدمات با توجه به شرایط جغرافیایی و موقعیت اجتماعی هر جامعه و گذشت زمان و پیشرفت تکنولوژی در هر جامعه‌ای نوعی پول